

Kensorit ja sensorit

Kensori

subst., mask., (muinaishist.), antiikin Rooman ylimpiä viranomaisia, jonka vastuulla olivat väestönlaskenta ja verollepano. Kensorin tehtäviin kuuluivat myös järjestyksenpito ja tapainpuhdistus tasavallan kaikissa säädyissä.

Nimitys ”kensori” tulee teosnasta *censere*: arvioida, arvottaa, koska tämä virkailija mittaa omaisuusarvot, panee hengille ja jakaa kaikki ihmiset kunkin omaan *centuria*ansa eli äänestäjäkuntaansa. Joidenkin kirjoittajien mukaan termi juontaa katsastamisesta, *inspectare*sta, kuuluihan kensoreiden velvollisuuksiin vahtia tapoja ja järjestystä.

Roomassa oli kahdenlaisia kensoreita. Ensimmäiset virat luotiin 443 eaa.¹: niihin asetettiin [Lucius] Papirius [Mugillanus] ja [Lucius] Sempronius [Atratinus]. Senaatti katsoi, että konsulit työskentelivät jo riittämiin sotaväen ja ulkoasiain parissa, joten se kuvitteli uuden kunniaitoimen voivan puhutella heidän sisintään. Senaatti arveli, että uuteen virkapukuun sonnustautujat löydetäisiin konsulistosta. Mutta siitä pitäen kun plebeijit pääsivät konsulikuntaan, [vuodesta 351 eaa.], nämä pyrkivät myös kensorikuntaan. Plebeijien onnistuikin täyttää vähintään toinen kensorin virka rahvaan parista tulevalle kansalaisella. Asiasta säädettiin viimein 339 eaa.² laki, jonka mukaan toisen kensorin kuului aina olla plebeiji. Kensorius siis puolitettiin patriisiin ja plebeijin kesken aina keisariaikaan, [vuoteen 22 eaa.] asti, jolloin hallitsijalle lankesi myös kensorivalta.

Kensoreiden toimivalta oli perin laaja, sillä heillä oli oikeus ojentaa korkea-arvoisimpiakin kansalaisia. Virkaan ei liioin päässyt, ennen kuin oli kulkenut koko muun virkatien loppuun. Onkin merkillistä, että [Marcus Licinius] Crassus eteni [65 eaa.] kensoriksi, vaikka ei ollut toiminut sen enempää konsulina kuin preetorinakaan. Virkakausi oli aluksi viisi vuotta, mutta käytäntö loppui jo yhdeksän ensimmäisen vuoden jälkeen. Diktaattori Mamercus [Aemilius Mamercinus] sääti 433 eaa.³, että kensorin virkakausi supistetaan puoleentoista kuukauteen. Laki pantiin tinkimättömästi täytäntöön.

Kensoreilla oli vastuullaan muutakin kuin jo mainitut tehtävät. Heille lankesi erityisvelvoite hoitaa verotusta, puolustaa temppeleitä, huoltaa julkisia rakennuksia, hillitä irstailua ja valvoa nuorison hyvää kasvatusta. Jos joku senaattori tärveli rietastelullaan uhkean virkakuntansa mainetta, kensoreilla oli oikeus puuttua asiaan: historia tarjoaa tästä ankaria esimerkkejä. He saivat hevosmieheltä ratsun ja nauttivat valtiolta eläkettä, kunhan vain olivat kunniaksi asemalleen. Kensorit saattoivat pudottaa korkea-arvoisen suvun jäseniä alimpiin kansankerroksiin, kieltää näiltä äänioikeuden tai määrätä näille veroja ja sakkoja.

Auktoriteetti ei silti ollut rajaton: kensorit veloitettiin tekemään tiliä toiminnastaan kansantribuuneille ja suurille edeilleille. Muuan tribuuni passitti vankilaan kaksi kensoria, Furius Filoksen ja Attilius Reguluksen. Kensorit eivät myöskään saaneet riistää kansalaisen kunniaa, elleivät ensin tuoneet julki vaikuttimiaan, joiden pätevyuden ratkaisivat senaatti ja kansa.

Lakedaimonissa, kertoo *Esprit de Lois*'n [1748] kunnioitettu kirjoittaja [Charles-Louis de Secondat de Montesquieu], kaikki vanhukset olivat kensoreita. Sama kirjoittaja huomauttaa, että nämä virkamiehet olivat tasavalloissa välttämättömpiä kuin monarkioissa tai despoottivaltioissa. Syy on helppo havaita.

Roomalaisten keskuudessa tapainturmelus tuhosi kensoriviran. Mutta kun Caesar ja Augustus näkivät, että kansalaiset eivät avioituneet, he perustivat jälleen kensorivirkoja valvomaan avioliittoja.

kirjojen sensuroijat (kirjallisuus)

”sensori” on nimi oppineille, jotka veloitetaan tarkastamaan painettavat kirjat. Nimitys periytyy antiikin Rooman kensoreista, joitten tehtäviin sisältyi järjestyksen ja tapojen kohentaminen.

Kirjasensoreita on asetettu virkaan eri maissa tutkimaan kirjallisia teoksia ja arvioimaan julkaistavaksi tarkoitettuja kirjoja, jottei julki saatettaisi mitään, mikä voisi viekoitella ihmishenkiä väärin opein tai turmella tapoja vaarallisin toimintaohjein. Oikeus arvostella ennakolta uskontoa käsittelevää kirjallisuutta, kuten kirkollinen järjestyksin, on aina kuulunut Ranskassa piispan valtapiiriin. Mutta [Pariisin yliopiston] teologisen tiedekunnan perustamisesta [1253] lähtien näyttää siltä, että piispat ovat tahtoneet siirtää viran tohtorien huoleksi, vaikka he eivät muuten ole tinkineet yhtään sensurointivallastaankaan.

Pariisin parlamentti vahvisti moneen kertaan teologiselle tiedekunnalle siunaantuneen oikeuden arvostella ja tuomita uskonpuksia ja Pyhiä Kirjoituksia. Erityisen tiuhaan näin meneteltiin, kun [Martin] Lutherin ja [Jean] Calvinin harhaopit tuottivat huiman määrän kato-lisen uskonnon vastaista kirjallisuutta.

Kukaan tohtori ei kuitenkaan voinut langettaa tuomiota omin päin, vaan tuomiovaltaa käytteli yksinomaan täysivaltaisena kokoontuva tiedekunta. Käytännöksi vakiintui esitellä kaikki julkaistavaksi tahdottava tiedekunnalle. Se nimitti kaksi tohtoria tutkimaan tekstiä. Nämä

raportoivat tiedekunnan kokouksessa, jossa tiedekunta sääntöisesti puntaroi puolesta ja vastaan esitettyjä syitä hyväksyi tai hylkäsi teoksen. Kirkolliset johtajatkaan eivät välttyneet alistamasta teoksiaan teologisen tiedekunnan tutkintaan. Tiedekunta torjui 1534 Carpentras'n piispana toimineen kardinaali [Jacques] Sadolet'n kommentaarin Paavalin *Roomalaiskirjeestä* ja eväsi 1542 Orléansin piispan, kardinaali [Antoine] Sanguinin breviaarion. Pariisin parlamentti oli aina valppaana vaalimassa katolisen uskon kaikinpuolista puhtautta: se valtuutti 1542 teologisen tiedekunnan tarkastamaan myös ulkomailta tulleet kirjat. Päätöksen kirvoitti Calvinin Baseliissa painattama *Institutio christianae religionis* [1536].

Kirjojen kustantaminen yleistyi huomattavasti 1600-luvun alusta alkaen. Tutkintaan määrättiin entistä useampia tohtoreita. Tämä johti erilaisiin väärinkäytöksiin: tohtorit laistoivat raportoimasta tiedekuntakokoukselle ja myös puolsivat kokouksen moitittavina pitämiä kirjoja. Sekasortoisen tilanteen korjaamiseksi tiedekunta laati asetuksen, jonka mukaan harkitsematta myönnetty julkaisuluvat saattoivat johtaa siihen, että tohtori menetti puolen vuoden palkkion ja tohtorin erivapautensa sekä joutui neljän vuoden karenssiin kirjatarkastajana. Tätä seurasivat monet muut säädökset, joista mielialat sen kuin vain kitkeröityivät.

Vihdoin sopusointu katosi tiedekunnassa tykkäänään, kun muuan teologinen kysymys veti 1623 mukaansa kaikki tohtorit. Piti näet päätettämän siitä, onko paavin valta ylempi vai alempi kuin kirkolliskokousten valta. Kaikki valitsivat jupakassa oman puolensa, kaikki kirjoittivat oman paavi- tai konsiilikantansa puolesta.

Tohtori Duval, toisen puolueen johtaja, vaikeroidi nähdessään vastustajiensa julkilausumien musertavan voiman. Hän hankki 1624 kuninkaalta [Ludvig XIII] patenttikirjeet, jotka soivat hänelle ja kolmelle toverilleen kaikki muut ohittavan yksinoikeuden kirjan-tutkintaan sekä 2 000 livren ansiot jaettavaksi nelikon kesken. Lupa-asiakirjat tuottivat tuskaa tiedekunnalle: se katsoi tullessa lähdetetyksi oikeudestaan, jonka se uskoi kuuluvan itselleen ikiajoiksi. Neljälle uudelle sensorille myönnetty korvaus taas tiedekunnan mielestä häpäisi ihmisiä, jotka olivat omistautuneet huolehtimaan opin terveydestä ja lujuudesta. Seurasi nuhteluita nuhteluiden perään, eikä tiedekunta lakannut vaatimasta päättäväisesti lupien peruuttamista, mutta tutkintavalta ei palautunut. Päinvastoin kuningas uusi Duvalin ja kumppanien luvat: neljä kruunun turvaamista patenteista sukeutunutta sensoria otettiin sisään [teologisen tiedekunnan keskuskollegioon] Sorbonneen ja valittiin äänenemmistöllä elimeen, johon kutsuttiin myös kaksi Navarren [kollegion, toisen Pariisin yliopiston osan,] nimeämää tohtoria. Tämä lievennys ei tyydyttänyt tiedekuntaa, joka turhaan pyrki neuvonpitoon.

Tohtorien kesken vallitsi kaikkien aikojen pahin eripura: yli kolmen vuoden ajan uudet sensorit saivat tuta niin monia epämiellyttävyyksiä toisten taholta, että Duval luopui lopulta 1626 sensorin valtuuksistaan tiedekunnan täysistunnossa. Ei tiedetä täysin kiistattomasti,

kumottiinko hänen saamansa lisenssi tämän jälkeen. Eri käskykirjeistä vuosilta 1628, 1631 ja 1642 käy kuitenkin ilmi, että tiedekunta alkoi jälleen vanhaan tapaan määrätä tohtoreita kirjatutkintaan, samalla kun se ryhtyi mitä viisaimmin ehkäisemään harkitsemattomia puolto-lauseita. Tiedekunnan kunnia ja etu vaativat varotoimia.

Yhtä kaikki huolekkuus osoittautui joutavaksi. Kirkossa virisi kiista armosta, mistä syntyi valtaisa määrä kirjoitteita puolesta ja vastaan. Pukarit hyväksyttivät kirjojaan heille suopeilla tohtoreilla, ja nämä antoivat hyväksyntänsä vailla tiedekunnan siunausta. Epämukaisuudet jatkuivat, kunnes [Ranskan kuninkaan] kansleri [Pierre] Séguier päätti 1653 tehdä niistä lopun. Hän siirsi taas tiedekunnalle oikeuden kelpuuttaa kirjoja. Séguier loi neljä uutta sensorivirkkaa, jos kohta vailla lupakirjoja ja vailla muuta oikeutusta kuin kuninkaan tahto: kullekin sensorille kertyi 600 livren tulot.

Näistä ajoista lähtien sensorien määrä on kasvanut merkittävästi: heitä riittää mitä vain aihepiiriä varten. Nimitysoikeus kuuluu kanslerille, jolle sensorit tekevät selkoa tarkastamistaan kirjoista. Heidän puoltonsa tietää painoluvan myöntämistä. Joskus sattuu niin ikävästi, että tutkittavaksi määrättyjen kirjojen suuri määrä tai muu syy pakottaa sensorit saattamaan päätöstä odottavat tekijät tai kirjakauppiat tilaan, jossa he noiden Styxin rannalla viruvien sieluparkojen tapaan ovat jo pitkään odot-taneet Kharonia lauttaamaan heidät yli virran.

*stabant orantes primi transmittere cursum
tendebantque manus ripoe ulterioris amore
navita sed tristes nunc bos nunc accipit illos
ast alios longe summos arcet arena*

”seisaallaan he anelevat päästä äkimmin yli
kättä ojentavat päin himottua viimeistä rantaa
synkeä lautturi ottaa tuolloin nuo, tällöin nämä
vaan muut kootut hän jättää töyrään päälle”⁴

Suomentanut Jarkko S. Tuusvuori

(alun perin: hakusanat ”censeurs” ja ”censeurs des livres” (1770). Teoksessa *Encyclopédie ou dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers* (1751–1772). Toim. Denis Diderot & Jean D’Alembert. Frommann-Holzboog, Stuttgart & Bad Cannstatt 1966–1990.)

Viitteet

- 1 Vuosiluku korjattu: alkutekstissä 311.
- 2 Vuosiluku korjattu: alkutekstissä 414; tieto lain voimassaoloajasta poistettu; tieto lain pääsisällöstä muutettu.
- 3 Vuosiluku korjattu: alkutekstissä 420.
- 4 Vergilius, *Aeneis*, VI kirja, 313–316. Alpo Rönty suomentaa: ”Seisoen pyytelivät nämä ensimmäisinä päästä/ kyytiin, kaihoissaan käsin viittoillen yli virran./ Penseä lautturi taas kenet ottaen nyt, kenet kohta,/ luotaan työntää muut halukkaat pois torjuen kauas.” Loki, Helsinki 2000. Oksalat suomentavat näin: ”Pyytäen seisovat nuo heti päästäkseen yli virran./ viittoillen käsillään kovin kaivaten Tuonelan rantaan./ Laivuri synkkänä vain osan ottaa, taas osan jättää./ jonka hän torjuen karkottaa pois hietikon luota.” *Aeneis. Aeneaan taru*. Suom. Päivö & Teivas Oksala. WSOY, Helsinki 1999, 138.